Japán művelődéstörténet 1.

Japán identitás és a *Nihondzsinron*

Pusztai Beáta (pusztai.beata87@gmail.com)

Japán identitás

A popkultúra lencséjén keresztül

1. A „Nihondzsinron”
    A. Identitás
    B. Nihondzsinron
    C. Adaptáció és interkulturális (kúltúraközi) transzfer
2. A „Furuszato” mítosz

Identitás

Meghatározás, Dr. Umemura Yuko nyomán

- „Önazonosság, öntudat”, a latin *identitas* szóból
- Viszonyfogalom:
  „Az ember identitása akkor alakul ki, amikor egy másik személy létezésének tükrében vizsgálja saját magát és különbségeket fedez fel hozzá képest. ” (Umemura)
  ～ kulturális kategóriák: amíg egy jelenség egyedülálló, addig nem kell, hogy neve legyen;
  pl. A *sintó* (神道, a japán ősvallás) név a buddhizmus és a taoizmus beáramlásával keletkezett (VI. század).
  Egy közösségnek nem szükséges definiálnia saját magát egészen addig, amíg egy másik közösséggel nem érintkezik. Ekkor azonban el kell végeznie az önreflektív munkát, amelynek eredményeképpen megállapítja/ felépíti saját identitását.
- Japánban az identitás fogalma sokáig nem létezett,
  maga az „identitás (アイデンティティー)” szó 1968-tól terjedt el a köztudatban:
  Erik H. Erikson azonos című könyvének köszönhetően (2017-ben újból kiadták)
  ⇨ kívülről érkezett (német pszichoanalitikus), és honosított szó és koncepció
- Referencia-pontja = Japán mindenkori „domináns Másik”-ja

A domináns Másik

Történeti változásai

A domináns Másik, az én megkonstruálásának referencialapja, nem egyetlen, konkrétan meghatározható nemzet, hanem egy pozíció, amelynek birtokosa a történelem folyamán változik:

mindig az a nemzet testesíti meg, amelyik a történelem egy bizonyos pontján a legerőteljesebb kulturális hatást fejti ki Japánra, miáltal a japánok szemében kulturálisan, technikailag és gazdaságilag „felsőbbrendűként” tűnik fel.

1) **Kína**, a **IV. század**tól – írásos műveltség, filozófia, öntözéses rizstermesztés
   ～Japán (önmeg)neve(zése): *Nihon/Nippon* = „a felkelő Nap országa”
   ⇦ mert Kínától, mint a világ közepétől, keletre fekszik

2) **Európa: Portugália** (1549. Xavéri Szt. Ferenc)**, Hollandia** (1609. kereskedelmi egyezmény), a **XVI–XVII. század**ban (Edo-kor: 1603–1868) – művészeti (csendélet-festészet: lineáris perspektíva, fény–árnyék használat) és technikai vívmányok (optikai játékok)
   ↔ DE: Dedzsima szigetén, kontrollált érintkezés; 1612. a kereszténység betiltása

3) **Szakoku (鎖国): a „zárt ország” izolációs politikája**, 1633–1853 (Tokugava sógunok) = bő két évszázadnyi elzárkózás a külvilágtól, korlátozott kereskedelem (Hollandia, Kína, Korea)

4) **„a Nyugat”: Európa (pl. Nagy-Britannia)** a vágy tárgya, a XIX. század második felében – az ország megnyitásával és a Meidzsi-restauráció (1868–1912) meghirdetésével

5) **USA:** a **világháborúk** alatt Japán szembesült az Amerikai Egyesült Államok katonai és technológiai fölényével (pl. atombombák) ⇨ az **USA**-t állította piedesztálra, **követendő példaként** maga elé, és ma is Japán legfőbb szövetségese az USA

日本

Dedzsima mesterséges szigetének térképe (Nagaszaki-öbölben),
forrás: https://www.britannica.com/topic/sakoku

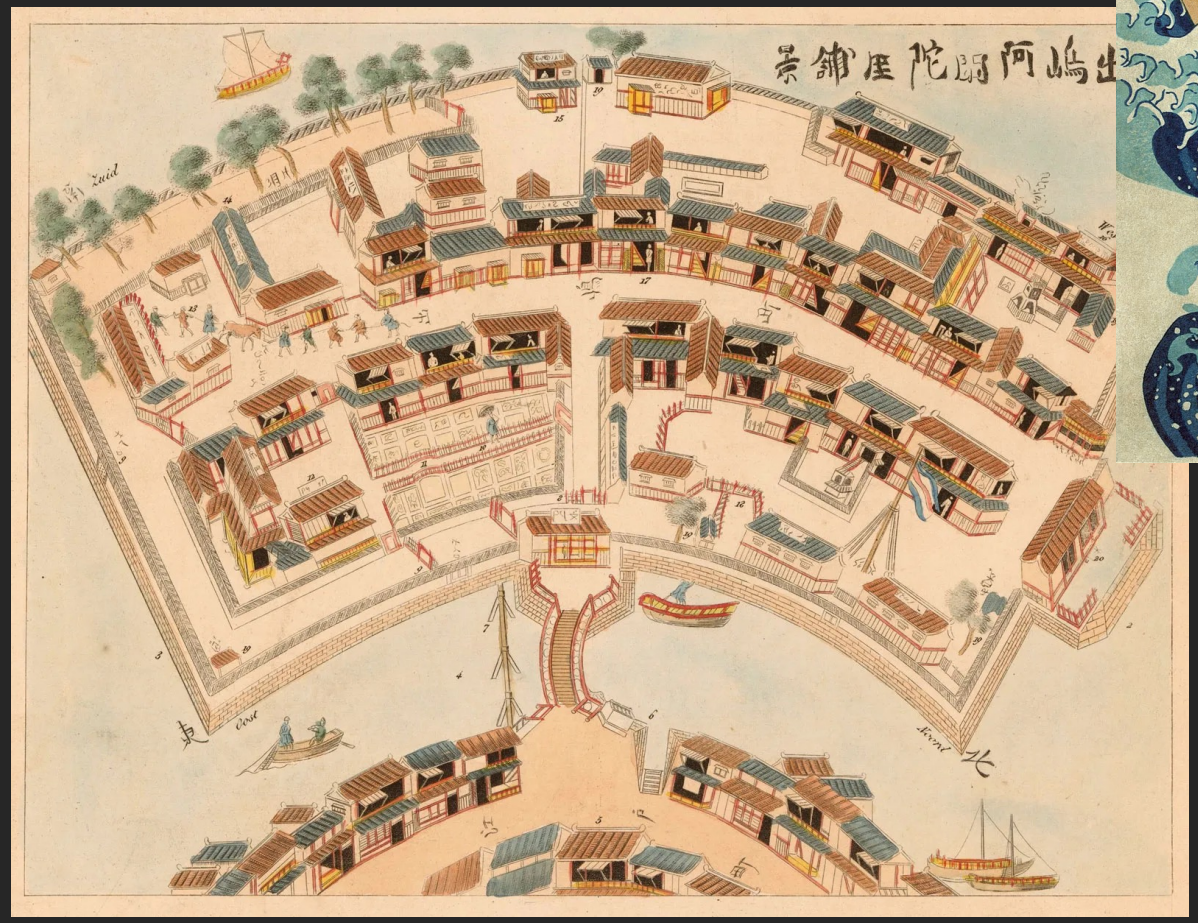

Kacusika Hokuszai: A kanagavai nagy hullámok, kb. 1831 ⇨ lineáris perspektíva, „berlini kék” festék

Motívumok kultúraközi közlekedése:

Identitás – 1968. Miért ilyen későn?

Dr. Umemura Yuko nyomán

- Földrajzi adottságok: szigetország
- Amint Kínáról Európára szállt a domináns Másik szerepe,
  a japán központi államhatalom kezébe vette a kultúraközi érintkezés szabályozását
- A bő két évszázados, programszerű elzárkózás idején pedig japán generációk sora nevelkedett anélkül, hogy szembesülnie kellett volna „a Másikkal”, a külföldivel

- „A Meidzsi-kor kezdetével az ország nyitottá vált a nyugati eszmék átvételére, erre az időre tehető, hogy megismerkedtek ezzel a fogalommal [ti. identitás] is. Tény azonban, hogy az identitás gondolatának nem tulajdonítottak túl nagy jelentőséget. Az embereket egyszerűen csak azon a kereten belül különböztették meg, hogy az illető japán-e vagy külföldi; és az ország megnyitását követő egy évszázadban végig **egyfajta mély szakadék, határvonal húzódott *saját magunk* és a külföldiek között**.” (Umemura)

- Globalizáció: külföldiek sokasága él Japánban – japánok sokasága él külföldön

Japán nemzeti identitás a 21. században

Változó tendenciák, Szugimoto Yosio nyomán

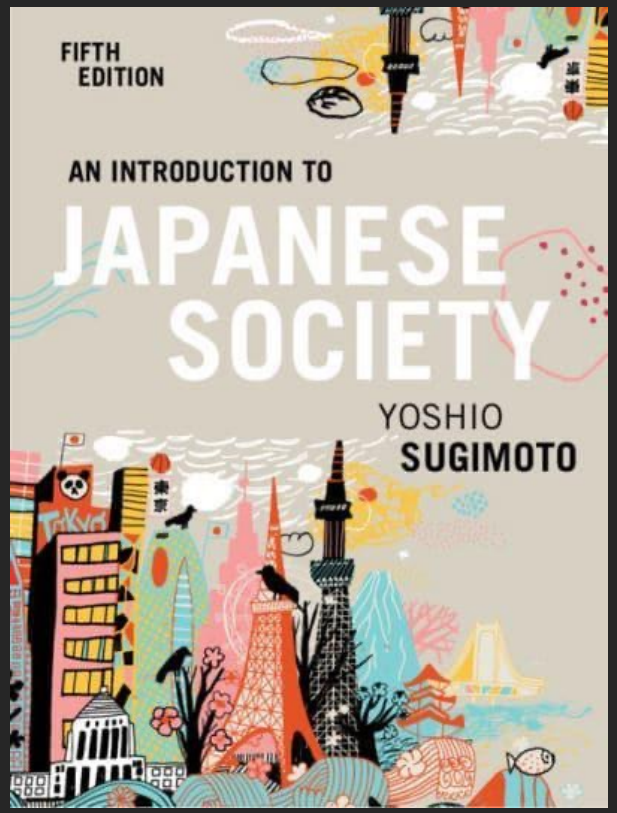

2021 (200.o.)

Table 8.1 'Do you think the Japanese are superior or inferior to Westerners?' Survey responses (%), 1953–2013

Response	Year									
	1953	1963	1968	1973	1983	1993	1998	2003	2008	2013
Superior	20	33	47	39	53	41	33	31	37	44
Inferior	28	14	11	9	8	6	11	7	9	7
Same	14	16	12	18	12	27	32	31	28	29
Cannot say in a word	21	27	21	26	21	20	19	24	22	15
Other	1	1	1	0	2	0	0	1	0	0
Don't know	13	9	7	7	5	5	6	6	4	5

Source: Adapted from Institute of Statistical Mathematics 2016, Table 9.6.

Notes: The figures are the percentages of surveyed people who chose each answer in the survey year. The question was not asked in 1958, 1978, and 1988.

Pozitív tendencia: (2013) **73%** tartja egyenrangúnak vagy magasabb rendűnek a japánokat a nyugatiaknál

Nihondzsinron

Meghatározás, Befu Harumi nyomán

日本人論

- **„Japánember-elméletek”,** elképzelések a japánosság/ egyediség mibenlétéről
- Ernyőfogalom:
  különféle **tudományos** elméletek, **fél-** vagy **áltudományos** elképzelések összessége, amelyek „egyetlen **közös cél**t szolgálnak: hogy **megmutassák/ igazolják** a japán kultúra, a japán társadalom és a japán nép **egyedi/ különleges vonásait**” (Befu Harumi)
- **Narratívák** (elbeszélési módok) **összessége:**
  „Japán legfőbb **diskurzus**a **[nemzeti] identitásáról”** (Befu)
  „Kulturális nacionalista narratívát képeznek” – a kulturális nacionalizmus értékmentes fogalom, a globalizmus ellen ható erők egyik típusa
  ⇨ Kielégítik a japán nemzet identitás-rekonstrukciós igényét társadalmi, gazdasági, politikai és szociálpszichológiai változások, krízishelyzetek idején. (Pl. Meidzsi-restauráció, Szövetséges megszállás, 1990-es évek)
  Egy „szekularizált polgári vallás” (Befu)

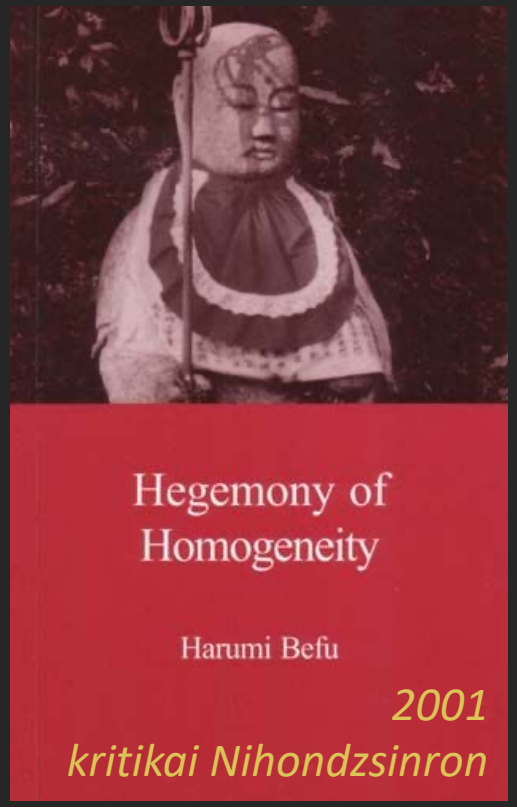

A Nihondzsinron célja

Befu Harumi nyomán

日本人論

- **Definiálni és elhelyezni a világban a japán embert és a japán nemzetet**
- Módszertana:

  Interdiszciplinaritás = különféle tudományterületek alkalmazása a tárgy vizsgálatához, egyidejűleg vagy külön-külön, de egymást támogatva
  pl. pszichológia (Doi Takeo), szociológia (Nakane Csie), nyelvészet (Szuzuki Takao)

  Bináris oppozíciók = kétpólusú ellentétek, amelyek leggyakrabban **Japánt/ a Keletet egy nyugati nemzettel/ a Nyugattal ütköztetik**

  ⇨ Japán miben **különbözik**?
  ⇨ Japán miben **egyedi**?
  ⇨ Japán miben **áll a vizsgált Másik fölött**?

- Ágensei, típusai:

  Japán és <u>külföldi</u> **írók** = **tudatos** *Nihondzsinron* **modell**
  Minden japán embernek van a fejében egy ideális Japán-kép, egy **tudattalan** ***Nihondzsin-ron***

A japánok hajlamosak saját énjüket, így a „japán(os)ság” fogalmát, kritériumait a „Másikon”, elsősorban a Nyugat szemén, illetve azon **keresztül meghatározni**, hogy mit gondolnak ők maguk a Nyugatról és a Nyugat tekintetéről – azt vizsgálva, **miben különböznek a Nyugattól**

Japán exkluzív szellemi sportja

A japán egyediség, manga és anime példákon keresztül

漫画・アニメ

Karuta, a japán versenykártya-játék — középkori japán versekkel:

„A karutában, aki Japánban a legjobb, az a világon a legjobb.”

Csihajafuru, képregény, 2007–2022

ちはやぶる – *költészet, karuta, kimono*

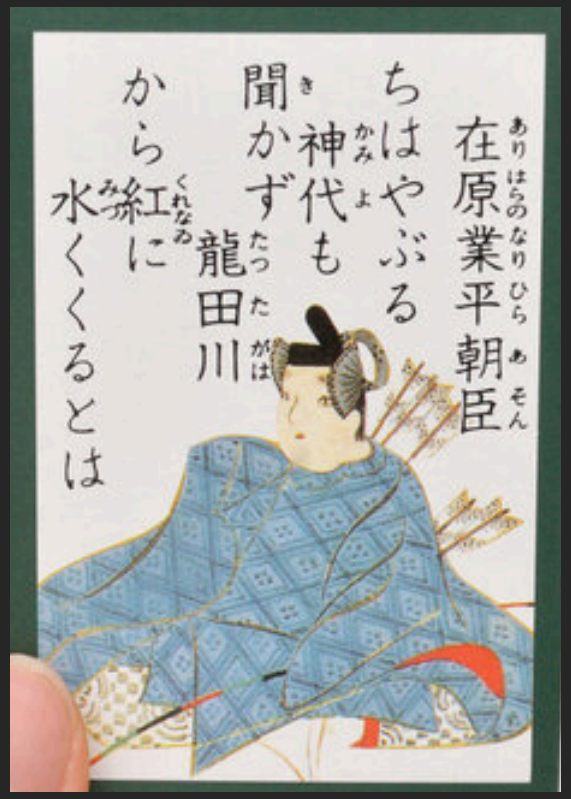

Csihajaburu
Kamijo mo kikazu
Tacuta-gava
Kara kurenai ni
Mizu kukuru tova

Nem hallották a
Mítoszok korában sem,
Hogy őszi levél,
Ily vörösre festheti
A szép Tacuta folyót

17. Arivara no Narihira Aszon (825–880)

A vers arról szól, hogy ősszel egy folyó tele van vörös levelekkel. A „Kokinsú” (古今集) című versgyűjtemény szerint azonban nem egy létező folyóról van szó, hanem egy paravánra festett képet nézett a költő, amikor a verset írta.

Csihajafuru,
anime, 2011–2012, 6. rész

(fordítás és magyarázat:
Oszakai Egyetem hallgatói)

ちはやぶる
神代も聞かず
竜田川
からくれなゐに
水くくるとは

在原業平朝臣

しもがれのよるのつゆ
ながしねむるよなよな
ひとりねするやまのおく
しかのこえきくときぞ
かなしきもみじかな
いのちなりけり

かくれのみつもしらねばなにおくやまのおくしかぞなくなり
ながらへばまたこのごろやしのばれむうしとみしよぞいまはこいしき
ひさかたのあまのかぐやまこよなくはるかすみたなびくらしも
しらつゆもいろもかはらぬとこなつにあきかぜふくとめはかれぬる
ながめつるかぎりはこれぞあきのくもいかなるかぜのたつにしたがふ

Kultúraközi (félre)kommunikáció

Paródia, a szamurájok találkozása a szó szerinti — idegen — külföldivel: „Hedoro” és családja

Gintama, anime, 2011–2012, 47., 219–220. rész

から飛び込んだりしないで

Adaptáció mint interpretáció

Újra-értelmezés, a kortárs adaptáció-elméletben

- Latinból: *ad – aptō* ≈ „valamihez/hozzá – igazít, módosít”

- Irodalom-, film- és médiatudományi, ill. biológiai fogalom, azonban:

  Nemcsak műalkotásokra, hanem egyéb kulturális „termékekre” is alkalmazható **a kultúraközi kommunikációban** és mozgásokban *(transzfer)*.

- **Újra-alkalmazás**/ újra-értelmezés:

  - az újragondoló alkotó(k) saját interpretációja, víziója mentén
  - az új célközönséghez aktualizálva
  - az új kulturális, társadalmi-történeti kontextusban relevánssá téve
  - az új médium, animációs forma, műfaj szabályaihoz illesztve

- Az **adaptációnak** mindig a **saját** kulturális, társadalmi, mediális, műfaji **közegéhez kell alkalmazkodnia**, abban kell működnie, relevánsnak, érvényesnek lennie.

Adaptáció és szintetizáció

Japán és a Nyugat között, Joseph J. Tobin és Millie R. Creighton nyomán

和・洋

- **A japán „én/mi”-fogalom felépülése a [Japán–Nyugat] interkulturális adaptáción keresztül:**
- „A japánok zsenialitása nem a feltalálásban, hanem az adaptálásban rejlik…” – **adaptáció alatt értve:**
- „egy egzotikus kulturális forma rekontextualizációját”
  „az egzotikusnak az ismerőssel való folyamatos, kreatív/termékeny szintézisét”
  (Joseph J. Tobin: *Introduction: Domesticating the West*)
- **„A japán (*va* 和) és a nyugati (*jó* 洋) szembeállítása régtől fogva alapvető a japán „én” [„self”] megkonstruálásának folyamatában.**
  A japán identitás meghatározása jelentős részben ellentételezéseken alapul.” (Millie R. Creighton: *The* Depaato)
- „Vakon jószai 和魂洋才= Japán lelkület, nyugati vívmányok” – a Meidzsi-restauráció „kampányszlogenje”

1994

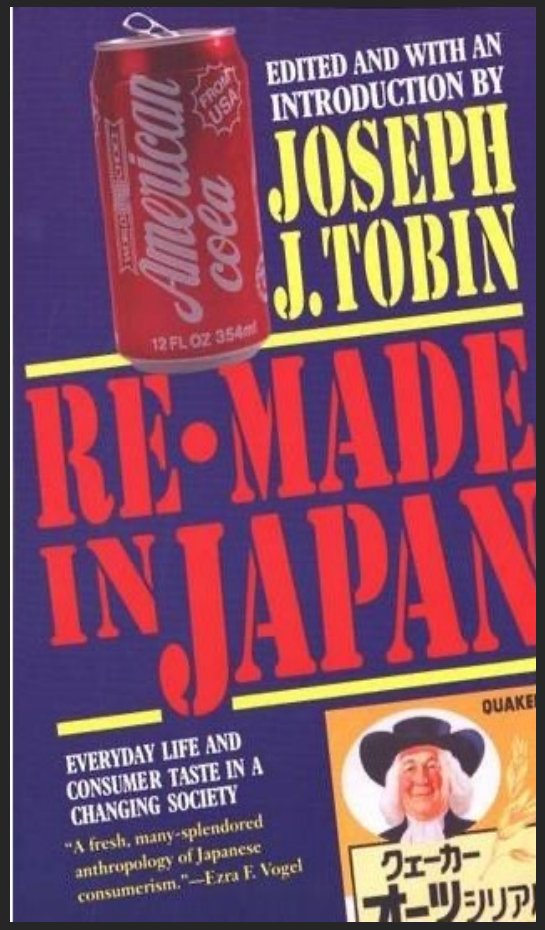

Nyugati kenyér, japán lélek ジャぱん

Adaptáció és szintetizáció, manga és anime példákon keresztül

Jakitate Dzsapan!, anime, 2004–2006, 1–3. részek

Vakon jószai, akcióban: nemzeti szimbólumok a pékségben

A hős különleges képessége „a Nap keze” (太陽の手)

和魂洋才

Anime44.Com

Is that the national flag?

Anime44.Com

If you don't want to get injured, stay back.

Anime44.Com

Mount Fuji... Mount Fuji fell down.

begins now!

Anime44.Com

Moreover, what a splendid Mount Fuji.

Honosítás és önegzotizáció

Japánosítás/visszajapánosítás, példák a japán hétköznapokból

„Ahogy az új, a modern, az idegen ismerőssé válik, a mindennapi élet egyes kellékei, melyek jelenléte korábban természetesnek tűnt, egy egzotikus régmúlt hivalkodóan/ tudatosan tradicionális elemeivé válnak.” (Tobin)

A nyugatiasodás és a hagyományőrzés/-képzés dinamikája:

- Honosítás: nyugati termékek beleillesztése a hagyományos japán gondolkodás rendszerébe
  - pl. jegygyűrű: nem az érzelmi elköteleződés jele, hanem a vőlegény családja által a menyasszony családjának adott ajándékok egyike – presztízstárgy, elvárt értéke rögzített
- Ön-egzotizáció: a hagyományos japán múlt bizonyos hétköznapi kellékeinek használati módját az (el)nyugatias(odott) környezetben felnövő fiatalság már nem ismeri – ennek tudatosítására (és kapitalizációjára) üzletág épül
  - pl. *depáto* (~üzletház, pláza) szerepének változása: a Nyugat termékeinek bemutatójából és terjesztőjéből >>> az 1990-es évekre: teaceremónia, *kimonó*

Honosítás

Japánosítás/visszajapánosítás, példák a japán hétköznapokból

a) Valami „esszenciálisan japán” (újra) felfedezése
— Pl. papírszínház *(kamisibai)* mint forma: *Jamisibai* (2013)
— Pl. *„Milyen jó, hogy van nekünk Kiotó!”* poszter

b) Idegen (kulturális) termék japanizációja
— Pl. *Rómeó x Júlia; Alice Szívországban; Grimm legszebb meséi – animék*

c) Egy eredetileg globális terméknek szánt japán produktum japánosítása
— Pl. *Hello Kitty* figura a kiotói Nidzsó kastély szuvenír-boltjában (marketing faktor: külföldiek körében is népszerű, mégis „japánosan” öltöztetve, az ideális szuvenír)

1974

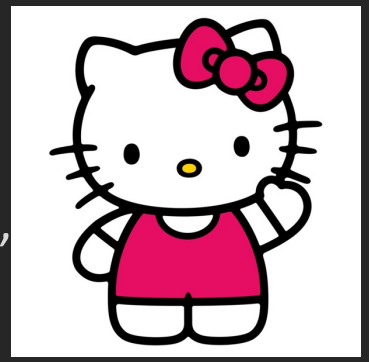

McDonald’s rizsburger és KFC: rizses csirkeszendvics
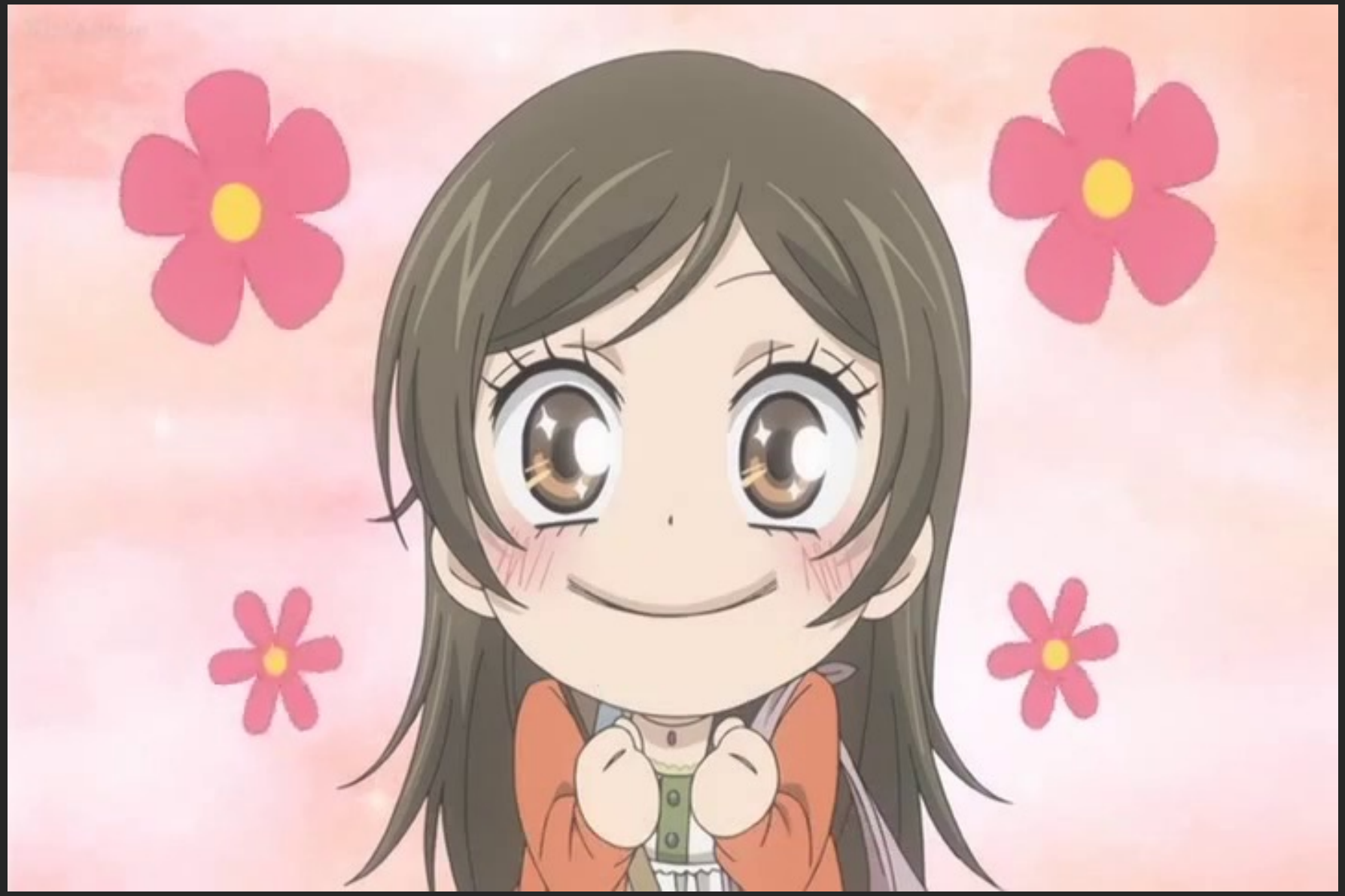
Köszönöm a figyelmet!